

AZ ÖNMAGÁT MEGHALADÓ EMBER

Az öreg Tolsztoj világtudatában az 1880-as évek döntő változásokat érleltek. Művészetében megteremtették azt a lelki-szellemi erőteret, melyben hőseik képesek magukra találni, s beteljesíteni azt az erkölcsi parancsot, melyet teremtettségüknél fogva kaptak. Tanulmányában a szétdarabolódó világ egységesülési lehetőségeit tárja föl. Naplójegyzetei pedig arról tanúskodnak, hogy egyre mélyülő fölismeréseivel Tolsztoj kitágította megbízottságát, mert úgy vélte, hogy a művészetnek ki kell lépnie a flaubert-i mozdulatlanságból és a látszatok foglyaiként élő emberben a „tanítás” hitelével helyre kell állítani a valóság hitelességét. „Álmában az ember nem képes erkölcsi erőfeszítést tenni s a legszörnyűbb cselekedeteket követi el. — írta 1908-ban — Az emberek élete erkölcsi erőfeszítés nélkül nem élet, hanem álom.”

Török Endre könyve erről a szellemi magaslatról tekint vissza az író belső fejlődésére, s magára Tolsztojra úgy mint jelenségre. Művének megvilágításával, értelmezésével tulajdonképpen arra a kérdésre keres választ, vajon milyen küldetést testesített meg Tolsztoj az emberiség kultúrtörténetében.

Fejtegetései az orosz író legrégebb szellemi gyökeréig vezetnek vissza, Konfuciusz, Buddha s a Szentírás tanításáig. E tanítás értelmében az ember Isten hasonlatosságára teremtett lény, s benne élnek azok az erők, melyek földi hivatásának megfelelőére képesítik. A felvilágosodással — Tolsztoj második nagy öröksége — a teremtő-elv és a teremtmény-elv összeütközésbe került egymással, midőn az ember először kezdte autonóm lényként érzékelni ön-

magát. A 19. század azonban az emberi szabadság torz iróniáját, s a polgári életmód olcsó boldogságát mutatta meg inkább. Dosztojevskij a civilizáció „okos” emberének meghasonulása felől láttatta az életet, de az erkölcsi közép-pontot mindvégig megtartotta, mégpedig a lelkiismeretben. Tolsztoj más pozícióból szemlélte a sorskérdéseket. A „torzság tudatosítása” helyett ő a tökéletesedés világtörvényének szintjére hívta az embert, mint hajdan az egyensúly tudatában alkotó Goethe hősei is ennek a célnak vonzáskörében élnek és fejlődnek. A világrendet a beleírtság fókán hordozó természetes emberrel szemben megjelent a civilizáció embere. Tökéletesedésére nem visszautat parancsolt, mint sok értelmezője képzelte, hanem a továbblépés, az önmeghaladás érvényes módozatait tárta fel, a „harmadik ember” típusában. Egy Iván Iljicsben vagy főként a Feltámadás Nyehljudov hercegében.

Török Endre meggyőző erővel fogja egybe Tolsztoj világtudatának eredőit és erkölcsi fejlődésének fokozatait. Könyvében különös figyelmet szentel a 19—20. századi regényformák kérdéseinek, Goethétől Mannig, Flaubert-től Faulknerig, Gide-ig, Camus-ig. Bűnről és bűnösségről, önpusztításról és megváltottságról, szabadságról és emberi rendeltetésről metsző-tisztán beszél, hogy közelbe hozott Tolsztojának szavai elevenbe vágjanak. „Az a felelős, aki választ: az Isten nem felelős” — ezzel, a könyvének mottójául vett platóni gondolattal arra figyelmeztet első mondatától az utolsóig, hogy az életet igazán csak az élheti meg, aki önmagát meghaladva ember.

R. BALÁZS KATALIN

ZENEI NOTESZ

A „KODÁLY-KÉRDÉS”-HEZ. A Kodály-kérdés és a Bartók-kérdés is: egy zenei anyanyelv ügye. Ezt a összefüggést felfejteni nem lehet, mert egy kultúrát befejezetteknek, lehetőségtelennek kimondani sem lehet, más érdeklődések és más irányú tájékozódások önvédelmi szempontjainak esetleg jogos elfogultságával sem.

Az ügy lényege könnyen átlátható, és nemcsak az „ötvenes évek” megrekedt szemléletének hozománya. A gubanc

szálai, bár igen összekuszáltak, a tisztánlátáshoz, úgy tűnik, a következő három kérdés előítéletmentes, tehát tisztességes megválaszolása lenne szükséges. 1. Milyen zenei, népművelési és kultúrpolitikai szempontok mérlegén csökkent, illetve alakult át Kodály tette és a magyar zenei nyelviség — Kodály-kérdés? 2. Menniben létjogosult egy nem kodályi, nem bartóki — mondjuk stockhauseni, vagy cage-i — zeneszemléleti és gyakorlati rendszer, és mi a várható következménye: nálunk, miként azon kultúrák számára, melyek — ellentét-